

Overzicht abstracts van lezingen en workshops

Kees Ribbens – De reikwijdte van een historische grabbelton? De popularisering van de Tweede Wereldoorlog tussen toe-eigening en vervreemding	2
Paul Sars – Ervaringen met het werkschrift ‘Todesfuge. Een gedicht om niet te vergeten’	3
Gijs Spitshuis & Celine Hornesch – Flucht aus der Vergangenheit: een digitale educatieve escaperoom over (Duitse) literatuurgeschiedenis	4
Anne Frank Stichting – Stories that Move – Learning about the past to understand the present	5
Marc van Berkel – Hoe geven docenten les over de Tweede Wereldoorlog? Een workshop over doelen, inhoud, didactiek en excursies.	6
Sabine Jentges - Kulturelles Lernen: reflexiv & reflektiert.....	7
Saskia Schreuder (Lochem) – Spreken en zwijgen, waarheid en leugen: lesmateriaal over <i>Jakob der Lügner</i> , geschreven door Jurek Becker, en Wolfgang Beckers Film <i>Good Bye Lenin!</i>	8
Eline Hakvoort (Onderwijsafdeling DIA) en DDR-gastspreker Anja Fricke – Blik op de Muur: geschiedenis tastbaar in de klas	9
Prof. Dr. Juliane Brauer – Geschichte (selbst)bewusst denken. Über Emotionen und Subjektorientierung in der Begegnung mit Geschichte	10

Kees Ribbens – De reikwijdte van een historische grabbelton? De popularisering van de Tweede Wereldoorlog tussen toe-eigening en vervreemding

Samenvatting:

In alle maatschappelijke commotie rond de corona-pandemie worden met enige regelmaat verwijzingen gemaakt naar de Tweede Wereldoorlog, het nationaalsocialisme en de Holocaust. Vergelijkingen met oorlogssituaties, met totalitaire systemen en vervolging komen in een nieuwe context tot uiting tijdens protestdemonstraties, op krantenpagina's en op het internet. Het ontlokt afwisselend afkeuring en instemming en roept de vraag op welke betekenissen deze geschiedenis heeft voor 21^e-eeuwse samenlevingen. De oorlog heeft een wereldwijde iconische status die zich toespitst op enkele herkenbare hoofdpersonen en dramatische gebeurtenissen, maar biedt het geheel aan herinneringen en verbeeldingen ook ruimte aan nieuwe invalshoeken, aan kritische benaderingen en persoonlijke perspectieven? Is deze geschiedenis een welhaast willekeurige grabbelton aan verhalen of een richtsnoer voor een zinvolle en levendige omgang met het verleden? Aan de hand van enkele (trans)nationale voorbeelden zal ik ingaan op de vraag in hoeverre de aanhoudende belangstelling voor de Tweede Wereldoorlog uitzonderlijk of juist exemplarisch is voor de bredere populaire historische cultuur waarin we ons steeds opnieuw verhouden tot gerucht makende geschiedenissen die zich – al dan niet onverwacht – op de voorgrond dringen.

Bio:

Prof. dr. Kees Ribbens is senior onderzoeker bij het NIOD Instituut voor Oorlogs-, Holocaust- en Genocidestudies, Amsterdam en bijzonder hoogleraar Popular Historical Culture of Global Conflicts and Mass Violence aan de Erasmus Universiteit Rotterdam.

Paul Sars – Ervaringen met het werkschrift ‘Todesfuge. Een gedicht om niet te vergeten’

Het in 1945 door Paul Celan geschreven gedicht wordt, met zijn beelden van het vernietigingskamp gezien als ‘de dichterlijke expressie van de holocaust’. Het is in menig boek voor het literatuuronderwijs Duits te vinden. Met een redactieteam van vo-docenten, leerlingen en studenten ontwikkelde Paul Sars met Bureau Ketel een *vakoverstijgend werkschrift*, bestemd voor lessen Duits, Nederlands, Geschiedenis, CKV/Drama en Maatschappijleer. Kernidee is het gedicht door middel van directe en persoonlijke ervaringen bij leerlingen te verbinden met de ‘grote geschiedenis’ en onze manieren van ‘herdenken en verwerken’.

De eerste editie werd in 12.000 exemplaren verspreid in het vo. Naast evaluaties in focusgroepen analyseerde Jeroen Brinkman het gebruik en effect van het werkschrift, terwijl Suzanne Immers het materiaal toetste op het aspect ‘cultureel reflexief leren’. Op basis van die feedback van leerlingen en docenten is de 2^e editie ontwikkeld. Na een inleiding op het tot stand komen van werkschrift en website presenteert Paul Sars de afwegingen bij de aanpassingen, gerelateerd aan de noties vakoverstijgend en cultuur reflexief leren.

Materiaal:

- Werkschrift ‘Todesfuge. Een gedicht om niet te vergeten’ (Editie 1 & Editie 2: voor deelnemers beschikbaar)
- Website: www.celan.nl met werkopdrachten, achtergrondinformatie, docentenhandleiding en reacties van leerlingen en docenten.
- Jeroen Brinkman: De lessen uit Todesfuge / Die Lektionen aus der Todesfuge. Een casestudy over ervaringen met vakoverstijgende literatuurdidactiek aan de hand van het werkschrift Todesfuge. Masterscriptie 2021 (tzt) beschikbaar via Radboud Repository in het Nederlands én in het Duits.
- Suzanne Immers: Analyse van ruimte voor cultuur-reflexief leren in werkschrift ‘Todesfuge’ (uitkomsten beschikbaar via de presentatie van Paul Sars).

Gijs Spitshuis & Celine Hornesch – Flucht aus der Vergangenheit: een digitale educatieve escaperoom over (Duitse) literatuurgeschiedenis

Een educatieve escaperoom is een innovatieve manier om leerlingen te activeren en literatuur en geschiedenis op een unieke manier te laten beleven. Naast dat je hierbij aansluit bij hun belevingswereld betreffende digitale media is het ook een effectieve manier om hun historische en culturele kennis en bewustwording te prikkelen.

In deze workshop wordt een actuele good practice binnen het schoolvak Duits gepresenteerd en krijgt u inzicht in een potentiële didactische structuur van deze vorm van onderwijs-gamificatie. Bovendien worden handige online tools besproken om zelf een digitale educatieve escaperoom te ontwerpen.

(Duits abstract

Flucht aus der Vergangenheit: Ein digitaler edukativer Escaperoom zur (deutschen) Literaturgeschichte

Ein edukativer Escaperoom ist ein innovativer Weg, Schüler*innen zu aktivieren und sie Literatur und Geschichte auf einzigartige Weise erleben zu lassen. Nicht nur wird bei ihrer Weltwahrnehmung im Zusammenhang mit digitalen Medien angeknüpft, auch eignet sich diese Form von Educational Gamification dazu das historische und kulturelle Wissen und Bewusstsein der Schüler*innen zu fördern.

In diesem Workshop wird ein aktuelles Good-Practice-Beispiel aus dem Schulfach Deutsch vorgestellt und erhalten Sie einen Einblick in eine mögliche didaktische Gestaltung dieser Form von Educational Gamification. Außerdem werden praktische Online-Tools besprochen, mit denen man selbst einen digitalen Escaperoom gestalten kann.)

Anne Frank Stichting – Stories that Move – Learning about the past to understand the present

Stories that Move. Toolbox against discrimination is an online learning tool that supports teachers in discussing sensitive and complex topics with their students, helping them also to be inclusive. The focus in this workshop will be on the modules *Life stories* and *Mastering the media*

Using ten biographies of people who were affected by discrimination in the past we will illustrate how the methods of ‘visible thinking’ are integrated in the learning path *Life stories*.

In *Mastering the media*, we will look at advertisements. Both modules encourage learners to think about changes that have taken place over time, but also things that have remained fairly constant when we examine the manifestations of stereotypes, prejudice and discrimination in contemporary society, and the role they play in our lives.

Please consider making an educators account on www.storiesthatmove.org prior to the workshop.

Marc van Berkel – Hoe geven docenten les over de Tweede Wereldoorlog? Een workshop over doelen, inhoud, didactiek en excursies.

Samenvatting:

In deze workshop worden de resultaten gepresenteerd van een landelijk onderzoek onder docenten geschiedenis. Het onderzoek *Onderwijs over de Tweede Wereldoorlog* heeft in kaart gebracht op welke manier geschiedenisdocenten het thema 'Tweede Wereldoorlog' behandelen op scholen voor voortgezet onderwijs. Achterliggende vragen daarbij zijn welke doelstellingen docenten hebben met hun onderwijs over dit thema, welke didactische middelen zij inzetten, wat de relatie is met (aspecten van) burgerschapsvorming en welke rol de diverse oorlogsmusea en herinneringsinstellingen spelen in het onderwijs. Tijdens de workshop zullen deelnemers op interactieve wijze de voornaamste resultaten kunnen duiden en bespreken.

Bio:

Dr. Marc van Berkel is docent/onderzoeker bij de Academie Educatie van de Hogeschool van Arnhem en Nijmegen.

Sabine Jentges - Kulturelles Lernen: reflexiv & reflektiert

Wahrnehmungsschulung und Perspektivwechsel können als Kernziele des kulturellen Lernens gelten, ebenso des historisch-reflexiven Lernens. Angestrebt wird, unterschiedliche Wahrnehmungs-, Deutungs- und Handlungsmuster zu erkennen und sich mit diesen (selbst)kritisch auseinander zu setzen. Wie aber können solche sehr individuell verlaufenden Lernprozesse im Unterricht, beispielsweise im Fremdsprachenunterricht und bei der Behandlung historischer Themen, initiiert werden?

Im Rahmen dieses Workshops diskutieren wir anhand konkreter Materialien unterschiedliche Techniken und didaktische Vermittlungsmöglichkeiten (u.a. Schweiger 2020, Porto/Byram 2018), die Lernende und (zukünftige) Lehrende dabei unterstützen können, kultur- und historisch-reflexive Kompetenzen zu entwickeln.

Saskia Schreuder (Lochem) – Spreken en zwijgen, waarheid en leugen: lesmateriaal over *Jakob der Lügner*, geschreven door Jurek Becker, en Wolfgang Beckers Film *Good Bye Lenin!*.

Jurek Beckers roman *Jakob der Lügner* (in de kinderboek versie) en de film *Good Bye Lenin!* van de regisseur Wolfgang Becker zijn buitengewoon geschikt voor DaF-onderwijs dat zich naast taalverwerving ook de ontwikkeling van analytische vaardigheden en het versterken van het historisch bewustzijn van de leerlingen ten doel stelt. Zowel het verhaal van het boek als ook dat van de film spelen in een cruciale periode van de Duitse geschiedenis: Jurek Beckers roman gaat over de Shoah, Wolfgang Beckers film brengt de laatste fase van de DDR in beeld. Zowel in de tekst als in de film worden – zij het op heel verschillende manier – de levens van de personages bepaald door de historische omstandigheden. En zowel in het boek als in de film proberen de personages met behulp van fictie de uit de dramatische historische ontwikkelingen voortvloeiende situatie het hoofd te bieden. De workshop stelt lesmateriaal voor de vwo bovenbouw voor, waarmee leerlingen aan de hand van de dichotomieën spreken versus zwijgen en waarheid versus leugen de handelingswijzen, de motieven en perspectieven van de personages in de verschillende historische contexten analyseren en beoordelen.

Eline Hakvoort (Onderwijsafdeling DIA) en DDR-gastspreker Anja Fricke – Blik op de Muur: geschiedenis tastbaar in de klas

In 1989 kwam er met de val van Berlijnse Muur een einde aan de Duitse deling. Voor Nederlandse leerlingen iets wat zij hooguit uit de geschiedenisboeken kennen. Om dit belangrijke hoofdstuk uit de Duitse geschiedenis dichterbij de leerlingen te brengen, koppelen wij vanuit het Duitsland Instituut Amsterdam (DIA) al jaren – met groot succes – ooggetuigen van de Duitse deling met Nederlandse scholen.

De gastsprekers hebben ieder een persoonlijk verhaal over deze episode in de Duitse geschiedenis: ze vertellen over hun schooltijd in de DDR, over opgroeien in het geïsoleerde West-Berlijn van de jaren '80, over de nacht die alles deed veranderen op 9 november 1989 of over de gevolgen van de 'Wende' voor hun familie en vrienden. Ze gaan in gesprek met de leerlingen en beantwoorden vragen. Kortom: ze maken geschiedenis tastbaar en zetten de leerlingen aan het denken over thema's zoals democratie en dictatuur, vrijheid en revolutie.

Voertaal: Nederlands

<https://duitslandinstituut.nl/blik-op-de-muur>

Prof. Dr. Juliane Brauer – Geschichte (selbst)bewusst denken. Über Emotionen und Subjektorientierung in der Begegnung mit Geschichte

Die Begegnung mit Geschichte ist vor allem subjektiv. Schüler*innen nähern sich Quellen und Darstellungen mit ihren eigenen Vorstellungen und Emotionen. Genauso individuell sind ihre Geschichtserzählungen als Deutungen der Vergangenheit. So selbstverständlich diese Beobachtung ist, so schwer lässt sie sich vereinbaren mit normativen und institutionalisierten Standards historischen Lernens und Lehrens. Der Vortrag diskutiert dieses zentrale Dilemma von Subjektorientierung und Lernerwartungen im Geschichtsunterricht anhand der Frage nach Emotionen beim historischen Lernen. Wo genau finden wir Emotionen in der Begegnung und Aneignung von Geschichte und wie lassen sich diese im Geschichtsunterricht so thematisieren, dass sie sowohl einen subjektiven Zugang erlauben als auch reflexives Geschichtsbewusstsein ermöglichen?

Prof. Dr. Juliane Brauer, Stiftung Universität Hildesheim, brauer@uni-hildesheim.de